

Tilbageblik

Minder fra barne- og ungdomsår i Ydby

Af Mary Skovrup (f. Christensen)

Strandbakken 12, 7700 Thisted

Illustrationer: Jørgen Skovrup

Den 9. april 1940 var et utroligt chok for en 12-årig nationalist. I mit hjem var vi levende optaget af historien 1848, 1864 og Genforeningen i 1920. Vi var så tæt på de gamle, der stolt fortalte og vel overdrev sejrene i '48 og græd over opgivelsen af Dybbøl, snakkede om de stakkels tapre sønderjyder og var taknemmelige over genforeningen i 1920; billedet af kongen på den hvide hest mindede os hver dag om begivenheden.

Fra jeg blev født, til jeg blev 4-5 år, sad jeg ofte på skødet af min gamle farfar, der sommetider fik besøg af en olding - på vel flere hundrede år - de brugte skrå og havde derfor en hvid emaljeret spytbakke på gulvet imellem sig. De havde, som min far og hans brødre, alle været soldater og øvet sig i at forsvare landet - den eneste fjende, der kunne tænkes, behøvede man end ikke at nævne. Jeg hørte ord, som jeg jo først langt senere fattede betydningen af.

Min mor sang en sørgelig sang: "Hvorfor svulmer Weichselfloden...", og i tilgift fik vi hendes gamle lærers sorg og harme over Polens skæbne; jo, vi blev patrioter fra starten.

Dybbølmærker var det en æressag at sælge, da man blev stor nok. Når man kom til de gamle, forlangte de ofte historien ridset op, bagefter vankede der brun kandis eller småkager.

Trediverne var hårde tider, man skulle klare hverdagen. Diskussionerne kørte over i politik; der var hidsige udfald for og imod Stauning, når familiernes venstretilhængere og socialdemokrater mødtes.

I 1939 var det krigen i Europa, man diskuterede, og håbet om at Danmark kunne være lige så heldig som i perioden 1914-18.

Ved konfirmationsfestlighederne i april 1940 var det krig og krigsfare, der optog sindene, i anledning af min bror var der gæster den 8. april. Radioen var tændt hele aftenen, stemningen var mørk og samtalen lavmælt, indtil festens genstand udbrød: "Så la' dem da bare komme; de skal fan'me få så mange tærsk, de kan bære". Der blev lidt lys i mørket, mens man udmaledede sig, hvad der måske ved englændernes hjælp kunne udrettes.

Næste morgen blev vi vækket af far, der

havde panik og gråd i stemmen. Han fortalte, hvad der var sket, og vi hørte tyske opråb læst i radioen. Med ét slag følte vi betydningen af ordene afmagt, had, angst, bekymring og forvirring.

Min far var optaget af, om de djævle ville gøre kongen og Stauning noget ondt, om han selv mon kunne blive indkaldt til krigstjeneste, af alle de tanker om familien og om fremtiden, der pludselig var uforudsigelig.

Da det blev klart, at der ikke skulle ydes modstand, kastedes vi ud i nogle blandede følelser af skuffelse, sorg, lede og lettelse, men der kunne måske stadig gives kontraordre.

Det var hæsligt at høre gebrokkent dansk i radioen.

Kongens budskab til det danske folk gjorde dybt indtryk, men det var næsten umuligt at gå i gang med de daglige gøremål.

Vi store blev hurtigt sendt hjem fra skole. De små, der havde 3 km at gå på hovedvejen, blev holdt i skolen af deres lærer, til de blev afhentet.

Vi havde et par gange om formiddagen set tyske flyvemaskiner, men drømte vel overhovedet ikke om at se fjenden på landevejen den dag. Men pludselig var de der, så det faldt i min lod at hente de små fra skole, eller hvor de

nu var. Jeg var da 12 år og god til at tænke mig om. Desuden ville tyskerne nok ikke skyde på børn. Det var ikke til at vide, hvad de ville gøre ved våbenføre mænd.

Den seks kilometers angstfyldte tur i grøfterne og på de yderste vejkanter, med den uophørligt rullende tyske krigsmaskine imod sig, og på hjemturen ansvaret for to små søskende, der skulle ud i vejkanterne, ned i grøften og krigsmaskinen rullende nu i samme retning, blev kun overlevet ved hjælp af adskillige ”Fadervor” i hjertet. Det var et levendegjort mareridt.

Vi boede ved landevejen; vi stod der med knyttede hænder og korslagte arme, så dem - i timevis - sorte som helvede selv, af deres udstødningsslag og vejens støv, stive i deres uniformer og af mangel på søvn, med geværer og stålhjelme. Bilkolonne, motorcykler med sidevogn, kampvogne, kanoner, fyldte lastbiler. Et overvældende rædselssyn, der brændte sig ind i sjælen, og der var intet, der kunne lette den komprimerede blanding af følelser. Hadets farve er sort.

Naboen syd for var kendt for sine nazistiske synspunkter - de var vist ret overfladiske - men han stod ved sin vej, 20 m væk. Han blev forbavsende hurtigt træt af at hæve armen skråt opad.

Denne dag satte skel mellem mennesker.

Det forekommer mig, at kirkeklokkerne lød i timevis gennem den klare luft, og det undrede en, at solen kunne finde på at skinne - og blive ved med det på sådan en dag.

Hvordan og hvornår lammelserne fra denne dag fortog sig, husker jeg ikke rigtigt. Livet blev aldrig normalt igen.

Landevejen ophørte med at være en god legeplads. Det antal biler, der plejede at køre der, var ikke overvældende, men nu blev der en evig trafik. Især var støjen om natten pågående. Den elskede tone af vestenstormen forstyrredes af motorbrøl.

Vores position ved landevejen havde i årene før krigen givet nogle for os kærkomne oplevelser. Der kom ofte vagabonder, der fik mad og drikke. De fortalte til gengæld en masse, ofte sjove hændelser fra deres liv. Det var også almindeligt at se sigøjnere i deres beboelseskøretøjer med en mager hest foran. De var kønne, havde spændende tøj og smykker, satte kolorit på en hverdag. De blev mistænkt for at ville stjæle, men det var ikke et problem hos os.

Måske indbød vore små kår ikke til det. Måske var vores glæde over deres fremmedartethed åbenlys og rørende.

Vagabonder og sigøjnere hørte til i vort verdensbillede, men den enlige mor, der lignede - og alligevel ikke lignede en sigøjner, som en mørk aften kom ind med sin lille ca. seksårige datter i den ene hånd og en rejsetaske i den anden, for at bede om mad og nattely; trætte og forkomne så de ud, de hørte ikke med.

Vi kunne ikke forstå hinandens sprog. I stedet legede denne trætte dame med os børn under petroleumslampens lys nogle fingerlege hen over bordet, så selv hendes trætte, lille pige med de sorte, lange krøller lo sammen med os en tid, før de kom til ro på en madras. Næste dag vandrede de nordpå. Hvor kom de fra? Hvor skulle de hen?

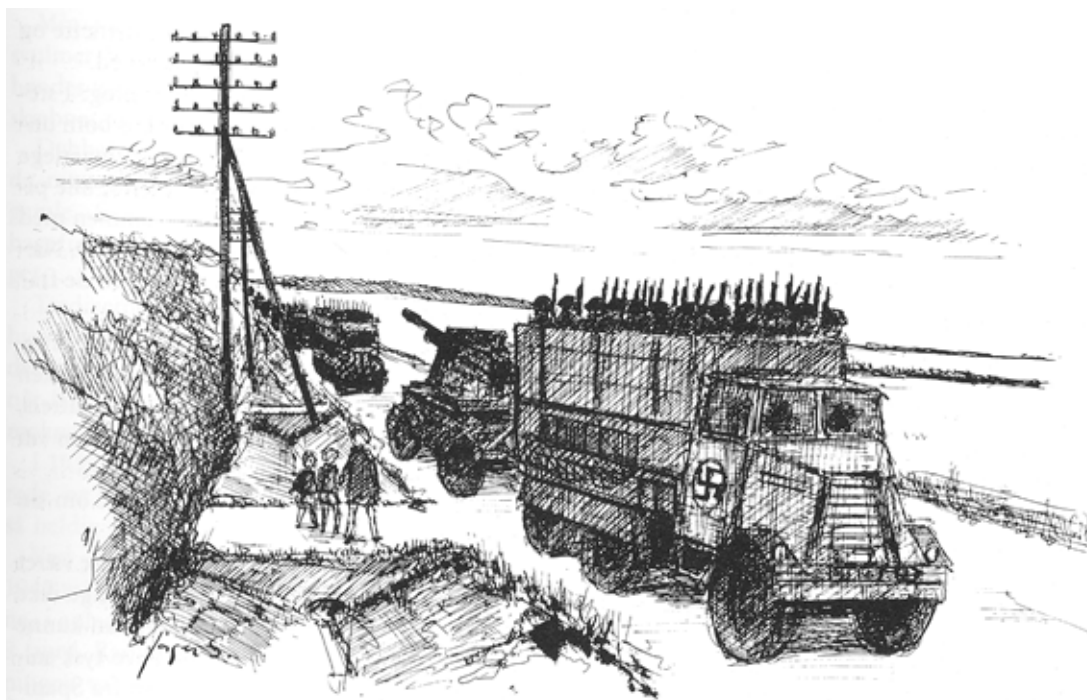
Vandrefugle, d.v.s. unge mænd med rygsæk, kom også jævnligt til døren. En i rækken husker jeg. Han kom også en sen, kold aften, snakkede gebrokkent dansk og sagde, han var sønderjyde og hed Jessen.

Vi hang om ham, mens han fortalte om sin barndom og skoletid.

Efter 9. april mente vi nok, at han havde været en rasket spion, men vi havde klogeligt ikke røbet hemmeligheder. Mor mente, han kunne have været på flugt, for ikke at blive tysk soldat. Min storebror troede, han kom fra Spanien. Det var jo det tåbeligste, syntes vi, når han nu snakkede en slags dansk.

Der var også lille Rudolf; han var jøde. En dag dukkede han op for at lege med de små, vel sendt af de rare mennesker, han boede hos. Han kunne vist en 4-5 danske ord. Han var som en lille, forpjusket fugl. Mors formaninger om at være meget søde ved ham var helt overflødige. Der gik en tid med leg, han kom og gik.

En dag kom han og gav min lillesøster et stykke af en gammel vante - tror jeg. ”Den må du bryke for din dykke”, sagde han. Vi så ham aldrig mere. Gennem 40 år snakkede vi ofte om, hvordan hans skæbne mon var blevet, indtil en avis for et par år siden havde et interview med en gammel dame, der i sin tid havde organiseret ophold her og udrejse igen for en gruppe jødiske børn i Thy. De var alle kommet i sikkerhed, og hun havde senere været i kontakt med nogle af dem, der var kommet til Israel. ”Der var stor glæde over det lille lam, der blev fundet igen”. - Efter 40 år.

Der kom ikke flere spændende mennesker i lang tid. Da der igen jævnlige begyndte at komme mennesker ved dørene, var det udtryk for, at krigsmaskinen havde fået dødsstødet! I 1944-45 begyndte de tyske soldater - måske var nogle krigsfanger i tyske uniformer - at strejfe om og tigge eller stjæle mad.

En dag kom en tysk soldat helt ind i stuen. Han var et halvhundred år. Det var ubehageligt, han var trods alt fjenden. Han var sulten og forfrossen. Min far besluttede at holde god soldaterære i hævd. Man træder ikke på en besejret fjende. Da han havde spist og drukket kaffesurrogaten, kiggede han lidt på børnene, der stod omkring, brast i gråd, tog op af sin pung et billede af kone og børn og sagde en hel masse. Det fremgik, at de alle var døde under luftangreb. Vi ynkede ham. Jeg kunne slet ikke forbinde ham med mastodonter på motorcyklerne fra den 9. april.

Når man tænker over, hvordan det var at leve under besættelsen, er hovedindholdet alle de følelsesmæssige indtryk, der væltede ind over en i en alder, hvor man er meget følsom; jeg var 17 år, da krigen sluttede.

Ufriheden, undertrykkelsen af alt, hvad vi satte højt: ytringsfrihed, tillid til mennesker, respekt, kærlighed til mennesket. Alle disse ting blev trådt ned med de voldsomste midler; selv om vi ikke levede lige, hvor de fysiske overgreb skete, så levede vi med i hver beretning, vi hørte.

Censur i pressen, løgne og propaganda. Når vi

i vore dage må kalde tilbageskridt for modernisering, nedskæringer for justeringer, for at nævne de mest uskyldige udtryk, så lyder det som et ekko fra hine tider. Vi læste mellem linierne dengang. Vi var gode til den sport.

Nyhederne fra England og de hyppige illegale blade og enkelte illegale møder med mennesker, der berettede om de ting, der skete, var med til at holde balancen - var lyspunkter.

Underfundigheden i de censurerede blades artikler blev tolket og overtolket i vitser, der gik fra mund til mund. Humoren blev en livseleksir, og folk blev øvede i dobbeltbundede vittigheder og historier, fordi man ikke måtte fornærme værnemagten.

Der var et udtalt fællesskab mellem mennesker, et fælles mål: Vi skal af med fjenden, vi skal have frihed og menneskeværd igen.

På en måde var tilværelsen enklere derved; småkævl betød ikke noget.

Man ringeagtede arbejdere, der udførte arbejde for tyskerne, ligesom man ringeagtede bønder og handlende, der slog mønt på dem, men stiltiende forstod man, at det ville blive værre, hvis ikke tilstrækkeligt mange gjorde disse ting.

Vi unge var vist overbeviste om, at vi gennemlevede en enestående epoke i historien. Aldrig før var sket, og aldrig siden ville noget så grusomt, som dette, ske igen. Så tåbelig kunne menneskeheden ikke være. Deri bestod vor

utrolige lykke, at vi havde troen på fremtiden. På den tid kendte vi heller ikke noget til atombomber, atomkraft, kemisk industri eller forurening. Racisme var en del af nazismen og måtte ende med den.

Den materielle side blev slem nok. Der blev mangel på alt. Tyskerne forsynede sig jo først. Dog tror jeg ikke, nogen på vor egn oplevede at sulte eller fryse. Tog tyskerne alle kartoflerne, spiste man roer eller makaroni. Brød af bygmel var dårligt, men mættede da.

Mangel på ordentlig brændsel var i perioder meget truende. Vi samlede i sækkevis af grankogler i skoven. De brændte godt, men for hurtigt. Det var endnu værre at fyre med lyng. Da der skulle bruges lyng både til kreaturfoder og brændsel, var desperationen nær.

I de hårde vintre varmede vi sengene op med kampesten, der var varmet op i komfuret. Uanset hvor meget der blev fyret, var der is både ude og inde på vægge og vinduer, selv på dynen frøs ens ånde til is.

Mangel på tøj og fodtøj var nok værst, især fordi krigsvintrene var så kolde. Man isolerede sig med gamle aviser, halm i træsko og støvler fik man også. Der dukkede tekstilvarer op, der var vævet af papir; det var dyrt og tålte ikke fugt. Folk med samlermani, som havde gammelt tøj, kunne klare sig; ja, de kunne blive rige på det. Det øverste af et par damestrømper kunne blive fine babybukser, og resten kunne trevles op og bruges som sytråd.

Folk blev utroligt opfindsomme. Gamle koner begyndte at spinde garn, man strikkede hundehår i sokkerne, for det var slidstærkt. "Slidstærkt", det ord er vist gået af brug.

På de gamle gårde, hvor man havde gemt forrige generations remedier, kom disse ned fra loftet.

Jeg har været med til at fremstille sæbe af især fåretalg i gruekedlen. Desværre fik jeg ikke

opskriften. Den færdige sæbemasse blev fisket op af kedlen og hældt i gamle forme; når den så skulle bruges, måtte den skæres eller rives til spåner. Det var strengt, men sæben var god.

Kartoffelmel fremstilledes i en zinkbeholder med vand. Man rev de skrællede kartofler på et gammelt rivejern med håndsving. I vandet udskiltes melet på bunden, vandet tappedes fra, og derefter kunne melet tørres.

I nattens mulm og mørke kørte man til mølleren med korn, og et par dage efter hentede man en sækfuld fint mel. Det var naturligvis forbudt, men tyveri fra værnemagten var nærmest en dyd.

Er der mon nogen, der kan huske, hvor godt hjemmebrygget øl smager? Humle og malt. I den gamle kafferistergryde forvandlede byggen til en bedre kaffeerstatning, end den, man kunne købe.

Det kneb med sukkeret. Den væske, man fik af hjemmekogte sukkerroer var ikke specielt velsmagende.

Det var da også sukkeret, der førte til en lille revolte. Madmoderen var kendt for at give sine folk en god forplejning. Der kom nogle dage med en skummel stemning ved måltiderne. Hvad kunne der være i vejen? Var karlene mon gået med i noget? Illegalt arbejde? Sabotage på jernbanen? Selv om noget sådant ville være tåbeligt og farligt, måtte man hellere være lidt ekstra gode ved dem. Nej, nej, karlene var kommet i tanker om, at med alle de gæster, der også fik en god servering, kunne det ikke passe, at de fik det sukker, der tilkom dem. Det blev fremført, og konen på gården fældede en tåre i enrum over denne mistillid. I det samlede husstandsmøde fik karlene tilbudt alle deres sukkermærker, så ville de for fremtiden få komplet usødet mad. Det afstod de dog fra, da de mente, at deres mad nok ville blive for kedelig. Måske havde en af dem ved et ærinde på loftet fået øje på en enkelt sæk hamstret sukker ved siden af den med rå kaffebønner, hvoraf der ved højtidelige lejligheder (slagtedag, jul, påske og pinse) kom lidt i kafferisteren til fryd for især Sine, og som i ublandet stand nær havde taget vejret fra os den 4. maj 1945.

Der var ikke elektricitet i mit hjem, så da man ikke kunne få petroleum mere, gik vi over til karbidlamper. De var kendt fra 1. verdenskrig. De gav et pragtfuldt lys - en karbidlygte på cyklen med larmende trædæk var en ren luksus.

En aften gav lampen sig til at hvæse og så mærkelig ud. Børnene omkring bordet rykkede interesserede nærmere. Storebror fejede brutalt to på gulvet, tog lampen og stillede den ud på bryggersgulvet. Her eksploderede den med et brag.

Spritlamper var noget med net, der var sarte.

Så kom møllen. Den blev bygget af træ - nem at kravle i. Tæt op ad huset stod den. Den blev forsynet med en vinge - en slags propel. Møllen blev på en eller anden måde sat i forbindelse med en bilakkumulator, der var til at skaffe; bilerne stod jo opklodsede alle vegne. En enkelt "misundelig" nabo mente, at møllen larmede, men vi havde fint lys i større og mindre lygtepærer, og min fars humør svingede fra nu af i takt med storm og stille vejr.

Min farbror var ideens ophavsmand; hans egen mølle forbilledet.

Den store mangel på almindelige dagligvarer var naturligvis en daglig plage. Modstykket, det utrolige ødsleri med råstoffer, som vi oplever i dag, er næsten lige så utåleligt.

Bjerger af overflødig emballage, som vi ikke har lossepladser nok til, mod vores tynde papirpose, som vi brugte gang på gang hos købmanden, til der var slidt hul i den.

Men hvad betyder det alt sammen mod alle de spildte liv? - Johannes, der var døvstum, blev skudt ned i Viborg, da der var forbud mod, at flere end tre mennesker mødtes på gaden. De stod og talte sammen - tegnsprog. De kunne ikke høre soldaternes anråb, heller ikke lyden af kuglen, der dræbte dem. - De to drenge, der skulle passere en jernbane på vej hjem fra FDF. Den ene fik ulivssår af to soldater, der skulle forhindre sabotage på banen. - De var fra Ydby, men overalt var der meningsløse myrderier.

Det ondeste er, at sådan er det stadig - bare ikke hos os i øjeblikket.

Kilde: Sydthy Årbog 1988, side 60-64.